

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Οικονομική του Χώρου

Ενότητα: Βασικές Θεωρίες

Κορρές Γεώργιος

Τμήμα Γεωγραφίας

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο **«Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου»** έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

1. Σκοποί ενότητας.....	4
2. Περιεχόμενα ενότητας	4
2.1 Βασικές Θεωρίες.....	4
2.1.1 Εισαγωγή.....	4
2.1.1.1 Τι Πρέπει να Θυμάστε:	4
2.1.2 Θεωρία πόλων έλξης.....	6
2.1.2.1 Τα πλεονεκτήματα εφαρμογής της θεωρίας πόλων έλξης	7
2.1.2.2 Τα μειονεκτήματα εφαρμογής της θεωρίας πόλων έλξης.....	8
2.1.2.3 Συμπεράσματα	9

1. Σκοποί ενότητας

2. Περιεχόμενα ενότητας

2.1 Βασικές Θεωρίες

2.1.1 Εισαγωγή

Οικονομικά συστήματα, οι πλέον συνηθισμένες μορφές αναφέρονται στα συστήματα των **κεντρικών προγραμματισμένων οικονομιών** όπου ελέγχεται και προγραμματίζεται το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων (για παράδειγμα τα μέσα παραγωγής ανήκουν στο κράτος που αποφασίζει πόση ποσότητα θα παραχθεί και πώς θα διανεμηθεί) και των **καπιταλιστικών συστημάτων ή των μικτών συστημάτων της ελεύθερης αγοράς**, όπου τονίζεται η ελευθερία των ατόμων και της οικονομικής δραστηριότητας (για παράδειγμα επιτρέπεται η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής και η αγορά λειτουργεί κάτω από ανταγωνιστικές συνθήκες με παράλληλη δραστηριότητα κρατικού και ιδιωτικού τομέα και με την κρατική παρέμβαση).

2.1.1.1 Τι Πρέπει να Θυμάστε:

Τα στοιχεία της οικονομικής δραστηριότητας είναι οι **ανθρώπινες ανάγκες** και οι **παραγωγικοί συντελεστές**. Οι βασικές αμοιβές των παραγωγικών συντελεστών είναι οι ακόλουθες:

- Η τιμή για τις υπηρεσίες **εδάφους** καλείται **έγγειος πρόσοδος**
- Η τιμή για τις υπηρεσίες **κεφαλαίου** καλείται **πρόσοδος (τόκος)**
- Η τιμή για τις υπηρεσίες **εργασίας** καλείται **μισθός (ημερομίσθιο)**
- Η τιμή για τις υπηρεσίες του **επιχειρηματία** καλείται **αμοιβή του επιχειρηματία**.

Τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζει κάθε **οικονομικό υπόδειγμα** είναι:

- **(α)** ποια προϊόντα και σε ποιες ποσότητες θα πρέπει να παραχθούν
- **(β)** κατά ποιο τρόπο θα πρέπει να οργανωθεί η παραγωγή ενός αγαθού
- **(γ)** πώς πρέπει να κατανεμηθούν τα αγαθά στα άτομα της κοινωνίας
- **(δ)** κατά ποιο τρόπο πρέπει να διατηρηθεί και επεκταθεί η παραγωγική ικανότητα της οικονομίας.

Οι παραγωγικοί συντελεστές είναι τα μέσα που διαθέτει μια οικονομία για την ικανοποίηση των ανθρωπίνων αναγκών. Τα βασικά χαρακτηριστικά των παραγωγικών συντελεστών είναι:

- (α) ότι είναι περιορισμένης ποσότητας,
- (β) είναι εύχρηστοι και
- (γ) μπορούν να συνδυασθούν με διάφορους τρόπους καθώς επίσης και να υποκατασταθούν μεταξύ τους για να παράγουν μια δεδομένη ποσότητα αγαθού.

Παραγωγή (Production) είναι οποιαδήποτε διαδικασία που μετατρέπει ή μετασχηματίζει ένα προϊόν σε κάποια διαφορετικά προϊόντα.

Ως παραγωγή δεν θεωρείται μονάχα η κατασκευή των προϊόντων, αλλά επίσης με μια γενική έννοια (ένα ευρύ ορισμό), ως παραγωγή θεωρείται επίσης η μεταφορά, αποθήκευση και εμπόριο των προϊόντων.

Αντίστοιχα ως παραγωγική διαδικασία (production process) θεωρείται ο τρόπος ή η μέθοδος που γίνεται η παραγωγή. Για την παραγωγή του προϊόντος κατά την διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας αρκετές φορές γίνεται υποκατάσταση των συντελεστών παραγωγής ή των εισροών (input substitution) μεταξύ τους, ανάλογα με την ύπαρξη-διαθεσιμότητα των συντελεστών παραγωγής και τις τιμές τους.

Παραγωγή (Production) είναι οποιαδήποτε διαδικασία που μετατρέπει ή μετασχηματίζει ένα προϊόν σε κάποια διαφορετικά προϊόντα. Η συνάρτηση της παραγωγής (Y) εξαρτάται από ένα αριθμό συντελεστών παραγωγής, όπως παρουσιάζονται ακολούθως:

$$\text{Παραγωγή} = f(\text{Φυσικούς Πόρους ή Γη, Εργασία, Κεφάλαιο, Τεχνολογία, Επιχειρηματικότητα, Θεσμικό Πλαίσιο})$$

$$\text{ή άλλως: } Y = f(M, L, K, T, E, S)$$

Η συνάρτηση της παραγωγής είναι ομογενής (linearly homogeneous) όταν η ποσότητα του παραγόμενου προϊόντος μεταβάλλεται στην ίδια αναλογία που μεταβάλλονται οι χρησιμοποιούμενες εισροές.

Ιδιαίτερη σημασία για την θεωρία της παραγωγής και την παραγωγική διαδικασία έχει η τεχνολογική μεταβολή, όπου για παράδειγμα ολιγότερες ποσότητες από κάποιους παραγωγικούς συντελεστές μπορούν να αντικατασταθούν αντίστοιχα από κάποιες άλλες ποσότητες παραγωγικών συντελεστών με τελικό σκοπό την παραγωγή περισσότερων ποσοτήτων προϊόντος. Σε βραχυχρόνια περίοδο (δηλαδή χρονική περίοδο μέχρι 1 έτος) συνήθως υποτίθεται ότι όλοι ή τουλάχιστον ένας από τους παραγωγικούς συντελεστές παραμένουν σταθεροί, ενώ σε μακροχρόνια περίοδο (δηλαδή χρονική περίοδο από 5 έτη και άνω) συνήθως υποτίθεται ότι όλοι οι παραγωγικοί συντελεστές μεταβάλλονται.

Τα περιορισμένα μέσα στην οικονομία είναι οι **παραγωγικοί συντελεστές**. Παραγωγικοί συντελεστές είναι οι πηγές όπου δύναται να βασισθεί η παραγωγή διαφόρων αγαθών και υπηρεσιών. Οι παραγωγικοί συντελεστές είναι η **εργασία** (labour), το **κεφάλαιο** (capital) και το **έδαφος** (land), (όπως για παράδειγμα είναι το υπέδαφος, το νερό, οι πρώτες ύλες κ.λ.π). Η εργασία (είτε ανθρώπινοι πόροι)

δύναται να είναι πνευματική είτε μυϊκή. Ενώ με τον όρο κεφάλαιο θα εννοούμε όλους τους μή-ανθρωπίνους πόρους μιας οικονομίας.

Τελευταία προστίθεται σαν παραγωγικοί συντελεστές και η **επιχειρηματικότητα** και η **τεχνολογία**. Τους συντελεστές αυτούς καλούμε **οικονομικούς παραγωγικούς συντελεστές (inputs)**. Οι παραγωγικοί συντελεστές είναι περιορισμένοι και πρέπει να γίνεται η καλύτερη κατανομή αυτών για την παραγωγή των προϊόντων. Δηλαδή δοθέντος το σύνολο των διαθέσιμων παραγωγικών μέσων αναζητείται ο **άριστος συνδυασμός** για να επιτύχουμε την μεγαλύτερη ποσότητα του παραχθέντος προϊόντος.

2.1.2 Θεωρία πόλων έλξης

Η έννοια του πόλου ανάπτυξης διατυπώθηκε από το γάλλο οικονομολόγο F. Perroux σε άρθρο του το 1995. Στο άρθρο αυτό ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η ανάπτυξη δεν εμφανίζεται παντού αλλά εμφανίζεται σε σημεία ή πόλους ανάπτυξης με κυμαινόμενες εντάσεις, διαχέεται μέσα από διάφορα δίκτυα και προκαλεί διαφοροποιημένα τελικά αποτελέσματα για το σύνολο της οικονομίας. Ο παραπάνω ορισμός διατυπώθηκε σε όρους οικονομικού χώρου και όχι σε όρους γεωγραφικού χώρου. Στη συνέχεια ο Boundeville επέκτεινε την ιδέα του Perroux για να συμπεριλάβει και τη γεωγραφική διάσταση του πόλου ανάπτυξης, αναφέροντας ότι ο περιφερειακός πόλος έλκει ένα σύνολο από βιομηχανίες εγκατεστημένες σε μία αστική περιοχή, οι οποίες ωθούν ακόμη μεγαλύτερη ανάπτυξη της οικονομίας. Ο πόλος ανάπτυξης καθορίστηκε ως «une unite mortice» (προωθητική βιομηχανία) ή ένα σύνολο προωθητικών βιομηχανιών που ασκούν θετικές επιδράσεις στον περιβάλλοντα οικονομικό χώρο.

Μια βιομηχανία μπορεί να οριστεί ως προωθητική όταν μέσω των ροών των προϊόντων και των εισοδημάτων που προέρχονται από αυτή, ευνοείται η ανάπτυξη άλλων δραστηριοτήτων που βρίσκονται σε τεχνική σχέση με αυτή – τεχνική πολιτική συγκέντρωση, συμπληρωματικότητα - ευνοείται η πρόοδος του τριτογενούς τομέα μέσω των εισοδημάτων που δημιουργεί – πολιτική συγκέντρωση των εισοδημάτων – και αυξάνεται το περιφερειακό εισόδημα προκαλώντας μία προοδευτική συγκέντρωση νέων δραστηριοτήτων, που προσελκύονται από την προοπτική διευκολύνσεων στην παραγωγική και γεωγραφική συγκέντρωση.

Η εγκατάσταση των προωθητικών βιομηχανιών σε ορισμένα σημεία που γίνονται πόλοι ανάπτυξης εξαρτάται :

- Από την ύπαρξη ορισμένων φυσικών πλεονεκτημάτων όπως πηγών ενέργειας ή αποθεμάτων πρώτων υλών ικανών να προσελκύσουν την εγκατάσταση και λειτουργία βασικών βιομηχανιών.
- Από την ύπαρξη επαρκούς δικτύου επικοινωνιών και συγκοινωνιακών κόμβων που ευνοούν την εγκατάσταση μεταποιητικής βιομηχανίας .
- Και τέλος από τη συγκέντρωση χρηματοδοτικών ιδρυμάτων / οργανισμών και λοιπών υπηρεσιών που εξυπηρετούν τις βιομηχανίες.

Συνοπώς τα βασικά χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης θεωρίας είναι:

1. Η προωθητική βιομηχανία

2. Ο μηχανισμός της πολωτικής διαδικασίας
3. Η διάχυση της ανάπτυξης

1) Αρχικά, οι προωθητικές βιομηχανίες ανήκουν σε κλάδους που αναπτύσσονται με γρήγορο ρυθμό και έχουν την ικανότητα να εκσυγχρονίζονται τεχνολογικά και να διοχετεύουν διακλαδικά το υψηλό επίπεδο της τεχνολογικής αποτελεσματικότητας. Η ίδρυση μιας προωθητικής βιομηχανίας μπορεί να επιδράσει με τη διαδικασία μίμησης στη δημιουργία «αναπτυξιακού κλίματος» στην περιφέρεια. Οι βιομηχανίες της κατηγορίας αυτής είναι οι μεγαλύτεροι εργοδότες, ασκούν τη μεγαλύτερη επίδραση στις οικονομικές δραστηριότητες της περιφέρειας και διαθέτουν τα προϊόντα τους στην εθνική αγορά. Οι επιδράσεις που ασκούν στην περιφέρεια είναι συγκεντρωτικές και πολλαπλασιαστικές και χαρακτηρίζονται από την αντίληψη των περισσοτέρων εισροών για την παραγωγική τους διαδικασία από την περιφέρεια. Έτσι η αμοιβή των συντελεστών της παραγωγής παραμένει στην περιφέρεια κατά σημαντικό ποσοστό και ενισχύει τη ζήτηση. Τα προϊόντα που παράγουν οι προωθητικές βιομηχανίες έχουν συνήθως υψηλή ελαστικότητα ζήτησης σε σχέση με το εισόδημα και κατά συνέπεια ο ρυθμός ανάπτυξής τους είναι πιο γρήγορος από το ρυθμό ανάπτυξης του εισοδήματος.

2) Ο μηχανισμός της πολωτικής διαδικασίας αποτελεί τη διαδικασία συγκέντρωσης και άλλων επιχειρήσεων στο δεδομένο πόλο μέσω της δημιουργίας οικονομιών κλίμακας. Η οικονομική πόλωση έχει σαν συνέπεια τη γεωγραφική πόλωση, που εκδηλώνεται με τη συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων σε ελάχιστα κέντρα μέσα στην περιφέρεια ή και μόνο σε ένα.

3) Η διάχυση ανάπτυξης της προωθητικής βιομηχανίας επεκτείνεται από τον πόλο και καλύπτει ολόκληρη την περιφέρεια, που αποτελεί τη ζώνη επιρροής του.

Από το συνδυασμό των παραπάνω χαρακτηριστικών προκύπτουν για τις επιχειρήσεις οικονομίες κλίμακας (εσωτερικές) από την αυξημένη παραγωγικότητα και εξωτερικές από τις σχέσεις αλληλεξάρτησης που αναπτύσσονται ανάμεσα στις επιχειρήσεις και από τις υπηρεσίες που προσφέρει το αστικό κέντρο στις επιχειρήσεις.

2.1.2.1 Τα πλεονεκτήματα εφαρμογής της θεωρίας πόλων έλξης

Η καθιέρωση της θεωρίας πόλων έλξης της περιφερειακής πολιτικής οφείλεται στα πλεονεκτήματα που απορρέουν από αυτήν και τα οποία μπορεί να εντοπισθούν στα ακόλουθα :

- Η δημιουργία οικονομιών συγκέντρωσης (κλίμακας) μπορεί να αποτελέσει ένα αποτελεσματικό μέσο προώθησης της διαδικασίας της οικονομικής ανάπτυξης.
- Η οργάνωση από το κράτος ενός συστήματος πόλων ανάπτυξης αντιμετωπίζει τις αρνητικές αντιδράσεις των πόλων που ήδη αναπτύχθηκαν και όξυναν την περιφερειακή ανισορροπία.
- Η συγκέντρωση των επενδύσεων στους πόλους ανάπτυξης μειώνει το κοινωνικό κόστος και αυξάνει την αποτελεσματικότητά τους.

- Η διαδικασία της διάχυσης της ανάπτυξης ενισχύει τις προσπάθειες για την ανάπτυξη των καθυστερημένων περιφερειών.

Για την καλύτερη αξιοποίηση των παραπάνω πλεονεκτημάτων ο Richardson υποστηρίζει ότι τα σημεία ανάπτυξης δεν πρέπει να προγραμματίζονται αλόγιστα, αλλά αντίθετα θα πρέπει να προωθούνται κατά τρόπο ο οποίος να μεγιστοποιεί την ανάπτυξη της περιβάλλουσας ζώνης επιρροής χωρίς να θυσιάζεται η αποτελεσματικότητα. Ο Hermansen προσπάθησε να τυποποιήσει τη χρησιμοποίηση της θεωρίας των πόλων ανάπτυξης σε ένα σύστημα μέσου περιφερειακής πολιτικής. Έτσι υποστηρίζει ότι η θεωρία μπορεί να εφαρμοστεί μέσα από :

- Τρεις λειτουργίες : για τη δημιουργία ανάπτυξης της περιφέρειας, για την ανακούφιση συγκεντρωμένων βιομηχανικών κέντρων με την ίδρυση αντιπάλων πόλων και για συνδυασμό και των δύο προηγούμενων λειτουργιών.
- Τρία επίπεδα αστικών κέντρων : πρώτο, δεύτερο και τρίτο, ανάλογα με την ιεραρχική θέση των οικισμών και την αποστολή και το μέγεθος του περιφερειακού προβλήματος, που θα αντιμετωπιστεί με τη δημιουργία του πόλου έλξης.
- Δύο στρατηγικές επιλογές : ανάληψη πρωτοβουλίας για την ίδρυση νέων κέντρων και ταυτόχρονα εγκατάλειψη των παλιών οικισμών, με στόχο τη δημιουργία προϋποθέσεων για ανάπτυξη ή ενίσχυση του υπάρχοντος συστήματος οικισμών με την ίδρυση πόλων ανάπτυξης στους πιο κατάλληλους από αυτούς.
- Δύο τύπους πόλων : ο ένας αποβλέπει στη λειτουργία εξωτερικών οικονομιών από τη συγκέντρωση βιομηχανιών και ο άλλος επιδιώκει τη δημιουργία εξωτερικών οικονομιών από τη βελτίωση της υποδομής του αστικού κέντρου, δηλαδή αύξηση των οικονομιών αστικής συγκέντρωσης.

2.1.2.2 Τα μειονεκτήματα εφαρμογής της θεωρίας πόλων έλξης

Η πολιτική των πόλων ανάπτυξης μπορεί να προκαλέσει και ορισμένα αρνητικά αποτελέσματα όπως είναι :

- Η δράση του πόλου ανάπτυξης έχει σαν συνέπεια ορισμένο βαθμό διαρθρωτικής ασυμμετρίας σε ενδοπεριφερειακό και διαπεριφερειακό επίπεδο. Οι ροές πόλωσης από ολόκληρη την περιφέρεια μπορεί να ευνοούν τον πόλο και έτσι τα αποψιλωτικά αποτελέσματα να είναι περισσότερα από εκείνα που διαχέει ο πόλος στην περιφέρεια. Η αποδοτικότητα όμως των πόλων ανάπτυξης προσελκύει τους παραγωγικούς συντελεστές κεφάλαιο και εργασία και από άλλες περιφέρειες, με συνέπεια να επιτείνει την κατάσταση υπανάπτυξης των περισσότερων καθυστερημένων περιφερειών. Οι αρνητικές αυτές λειτουργίες των πόλων ανάπτυξης που βραχυχρόνια τουλάχιστον είναι αναπόφευκτες δημιουργούν όχι μόνο οικονομικά , αλλά και κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν από τους υπεύθυνους της περιφερειακής πολιτικής.
- Για την εξασφάλιση της προσφοράς από τις βιομηχανίες και τις υπόλοιπες επιχειρήσεις του πόλου των αγαθών και υπηρεσιών, που έχει ανάγκη η περιφέρεια είναι απαραίτητο το αστικό κέντρο. Αυτό αποτελεί προϋπόθεση

βιωσιμότητας του πόλου και δημιουργίας των οικονομιών κλίμακας για την αποδοτική του λειτουργία.

- Η σταδιακή ανάπτυξη του πόλου αυξάνει την κυριαρχία του πάνω στην περιφέρεια σε όλους τους τομείς της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής αφού οικονομικά και διοικητικά ενισχύει την επιβολή του.
- Η ίδρυση του πόλου ανάπτυξης σε καθυστερημένη περιφέρεια επιβάλλει τη βελτίωση του διαπεριφερειακού δικτύου μεταφορών και επικοινωνιών, για την αύξηση της αποτελεσματικότητας του πόλου. Αυτό θα διευκολύνει τη συγκέντρωση στις κεντρικές περιφέρειες. Στην περίπτωση που παραμεληθεί το ενδοπεριφερειακό δίκτυο συγκοινωνιών, η λειτουργία διάχυσης της ανάπτυξης από τον πόλο στην περιφέρεια θα υποβαθμιστεί σημαντικά. Βέβαια οι εξελίξεις αυτές μπορεί να θεωρηθούν βραχυχρόνιες και αναγκαίες για τη μεταγενέστερη φάση της αναδιανομής των εισοδημάτων και της μείωσης των περιφερειακών ανισοτήτων.
- Άλλες δυσμενείς επιπτώσεις δημιουργούνται ακόμη από τα αποτελέσματα των προγραμματισμένων πόλων, που δεν προγραμματίστηκαν σωστά. Αιτία σε αυτή την περίπτωση μπορεί να είναι η κακή επιλογή τοποθεσίας, η λανθασμένη κατανομή των επενδύσεων υποδομής, η υποστήριξη του χαμηλού δυναμισμού βιομηχανικών κλάδων και η συγκέντρωση διοίκησης.

2.1.2.3 Συμπεράσματα

Οι πόλοι έλξης θεωρήθηκαν ως μέσα ταύτισης της αναπτυξιακής διαδικασίας με τα αστικά κέντρα και ως μέσα κυριαρχίας των πολυεθνικών επιχειρήσεων στην παγκόσμια αγορά. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, ιδιαίτερα, η στρατηγική των πόλων ανάπτυξης επικρίθηκε γιατί ταυτίστηκε με την επιβολή προτύπων των ανεπτυγμένων χωρών, που όμως δεν προσαρμόζονται και δεν βοηθούν τις καθυστερημένες οικονομίες. Χαρακτηριστική είναι η κριτική του Corragio για την εφαρμογή των θεωριών πολιικών συγκεντρώσεων στη Νότιο Αμερική. Η στρατηγική των πόλων ανάπτυξης δεν θεωρείται πια a priori κατάλληλη για τη λύση όλων των περιφερειακών προβλημάτων. Εξακολουθεί όμως να παραμένει μία επιλογή από τη στιγμή που η διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης ενισχύει διαφόρων ειδών συγκεντρώσεις στο χώρο. Η εναλλακτική λύση της «αγροτικής ανάπτυξης» ή της ομοιόμορφης ανάπτυξης είναι δυνατό να λειτουργήσει συμπληρωματικά και όχι ανταγωνιστικά προς την ανάπτυξη των αστικών κέντρων. Η δημιουργία σημαντικών κέντρων-πόλεων στις αγροτικές περιφέρειες διευκολύνει την ορθολογικότερη ιεράρχηση των οικισμών και τον εφοδιασμό της περιφέρειας με όλες τις βασικές κοινωνικές υπηρεσίες εκπαίδευσης, υγείας, περίθαλψης και ψυχαγωγίας. Η επιτυχημένη εφαρμογή της στρατηγικής των πόλων μπορεί να αποτελέσει σταθεροποιητικό παράγοντα για τον αγροτικό πληθυσμό, που θα σταματήσει να αναζητεί τις υπηρεσίες των μεγάλων μητροπολιτικών αστικών κέντρων ή να μεταναστεύει σε αυτά.

Ο συνδυασμός της εκβιομηχάνισης με την αστικοποίηση και την ευημερία του αγροτικού πληθυσμού στα χωριά του ή σε κέντρα – πόλους κοντά σ' αυτά μπορεί να είναι μία στρατηγική «αποκεντρωμένης συγκέντρωσης» με περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας στις αναπτυσσόμενες χώρες.